

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ТА РЕГУЛЮВАННЯ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ

У статті розглянуто теоретичні аспекти державної політики доходів населення. Проведено аналіз динаміки та диференціації доходів населення. Визначено пріоритетні напрями державного регулювання доходів населення України.

The article deals with the theoretical aspects of the nature of government regulation incomes. The analysis of the dynamics and income differentiation. The priority areas of government policy incomes Ukraine.

Ключові слова: політика регулювання, доходи, оплата праці, прибуток, соціальна допомога, диференціація.

Постановка проблеми. Ринкові трансформації, які відбуваються в соціальній сфері є одним з найбільш складних та актуальних питань сьогодення. Власне доходи населення є показником, який є основою для оцінки добробуту населення в Україні. На жаль в сучасних умовах з боку держави недостатньо уваги приділяється питанням підвищення рівня життя населення.

Саме тому наукові дослідження, які пов'язані з державною політикою та регулюванням доходів населення повинні бути спрямовані на пошук ефективних шляхів, методів і механізмів зростання доходів населення. Вони є актуальними як в теоретичному, так і в практичному аспектах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми дослідження політики доходів населення вивчають Д. Богиня, І. Бондар, А. Гальчинський, І. Гнибіденко, Т. Кізіма, А. Колот, Е. Лібанова, В. Паламарчук, Ю. Палкін, А. Ревенко, Ю. Саєнко, С. Тютюнникова, Н. Холод, Г. Ярошенко та ін.. Переважна більшість їх наукових праць направлена на вдосконалення процесів окремих проблем регулювання доходів населення. Між тим виникає необхідність

узагальнення та вдосконалення механізму реалізації політики доходів державою.

Метою статті є визначення сутності політики та регулювання доходів населення, та пріоритетних напрямів їх підвищення.

Обґрунтування отриманих наукових результатів.

Доходи населення є одним з найважливіших соціально-економічних показників розвитку будь-якої країни. Вони визначають можливості розвитку людського потенціалу та якість життя, формують обсяг внутрішнього платоспроможного споживчого попиту, виступають джерелом суттєвих податкових надходжень до державного та місцевого бюджетів. Тому політика доходів має посісти пріоритетне місце в загальній соціальній політиці держави. В контексті євроінтеграції це є особливо важливим, оскільки рівень життя українців є значно нижчим досягнутих показників у країнах ЄС та визначених європейськими стандартами.

Державна політика стосовно доходів населення спрямована на підвищення їх реального рівня. Впродовж 2000-2009 рр. вона базувалася на засадах, які містяться в Основних напрямках політики грошових доходів населення України (1999 р.), Концепції дальшого реформування оплати праці в Україні (2000 р.), Стратегії подолання бідності (2001 р.) схвалених відповідними указами Президента України, Програмах Урядів та в Стратегії економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки). Слід відзначити, що ці документи відповідали іншим соціально-економічним умовам розвитку країни. Однак вони не забезпечували вирішення проблем зростання доходів населення. Саме тому у лютому 2010 р. Указом Президента України визначені нові завдання щодо подолання бідності.

Державна політика доходів визначає систему заходів, спрямовану на розробку макроекономічних параметрів та впровадження нормативів, встановлення порядку формування первинних доходів населення та їх перерозподілу, утворення сукупних доходів, їх використання на споживання та накопичення. Політика доходів ширша за державне регулювання доходів, оскільки ґрунтується на принципі невтручання держави в ринкове середовище. Вона сприяє мотивації праці найманих працівників та підприємців, що

впливає на прискорення розвитку економіки вцілому. Регулювання доходів є складовою частиною соціально-економічної політики будь-якого суспільства.

Державне регулювання доходів представляє систему норм законодавчого, виконавчого та контролюючого характеру, що здійснюється державними інституціями з метою забезпечення зростання рівня доходів населення. В ринкових умовах господарювання вона направлена на здійснення процесу відтворення, який полягає в їх перерозподілі через бюджет шляхом диференційованого оподаткування різних груп одержувачів доходів та соціальних виплат населенню.

Безумовно, в умовах ринкових відносин державне регулювання здійснюється в менших масштабах ніж в адміністративно-командній системі, але все-таки роль держави залишається значною. Наприклад, воно вирішує задачі стимулювання економічного зростання, структурних зрушень, вдосконалення оподаткування, оптимізації ціноутворення, зайнятості населення.

Регулювання доходів населення, яке здійснюється державою, являє собою найбільш важливу частину загальної соціально-економічної політики. Забезпечення добробуту населення потребує ефективного функціонування продуктивних сил, перерозподілу національного доходу на користь найменш забезпечених, неконкурентоспроможних на ринку праці груп населення. Соціальна нерівність загрожує соціальній нестабільності внаслідок низької конкурентоспроможності споживачів, знижує економічне зростання [4].

Результати аналізу ефективності макропоказників функціонування національного господарства за останнє двадцятиріччя засвідчують наявність нестабільності динаміки економічного зростання (навіть після його відновлення з 2000 р.) та зниження темпів зростання ВП за останні роки. Так, темпи зростання реального М+ВВП в Україні (% до попереднього року) склали: 1991 р. – 91,3%; 1996 р. – 90%; и 2000 р. – 105,9%; 2004 р. – 112,1%; 2008 р. – 100,2%; 2009 р. – 95,6%; 2010 р. – 104,1%; 2011 р. – 100,2% [5]. Це обумовлено не тільки впливом світової економічної кризи, а й недоліками в проведенні ринкових реформ.

Успішність державного регулювання безпосередньо залежить від забезпечення узгодженості рівня економічного

зростання з рівнем доходів населення. Недостатність державного регулювання соціального розвитку веде до допущення надмірного рівня диференціації доходів населення. Однак ринкові перетворення в нашій країні на жаль, призвели до різкої поляризації доходів серед населення, як наслідок - до загального падіння рівня життя.

Політика доходів стосується усього населення. Взагалі воно розподіляється на такі основні групи: економічно активне населення; економічно не активне населення; особи, які вийшли за межі економічно активного віку, пенсіонери, діти до 14 років та підлітки, які навчаються. Зрозуміло, що вони відрізняються за своїми доходами, які формуються із різноманітних джерел.

Основними джерелами доходів економічного активного населення є заробітна плата, підприємницький дохід, а у випадку безробіття - соціальна допомога, розмір якої тісно пов'язаний із заробітною платою. Доходи економічно неактивного населення формуються із характерних для них ресурсів. Джерелом доходів непрацюючих осіб похилого віку є пенсія, розмір якої значною мірою визначається отримуваною раніше заробітною платою. Діти та підлітки не мають самостійних джерел доходів. Саме тому їх добробут забезпечується доходами батьків та соціальними виплатами держави. Динаміка доходів населення України в період 2007-2012 рр. представлена в табл. 1.

Таблиця 1

**Доходи населення України за 2007-2012 рр.
(млн.грн.) [6]**

Складові доходу	2007р.	2008р.	2009р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
Доходи, усього	623289	845641	894286	1101175	1266753	1407197
у тому числі						
Заробітна плата	278968	366387	365300	449553	52133	593213
Прибуток та змішаний дохід	95203	131139	129760	160025	200230	212420
Доходи від власності (одержані)	20078	258432	34654	67856	68004	747620
Соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти	229040	319683	364572	423741	469386	526944

Можна стверджувати, що до основних доходів населення відносяться: заробітна плата; соціальні трансферти держави; підприємницький дохід; дохід від власності та ділових активів; дохід від особистого підсобного господарства. Слід зазначити, що доходи від ділових активів та власності можуть мати усі групи населення, однак їх частка у сукупних доходах населення України поки що є незначною.

Результати проведеного аналізу свідчать, що найбільшим структурним компонентом доходу є заробітна плата, її частка становить: у 2007 р. – 44,8%; 2008 р. – 43,3%; 2009 р. – 40,8%; 2010 р. – 40,9%; 2011 р. – 41,8%; 2012 р. – 42,2 %. Суттєвою складовою в структурі доходів є соціальні допомоги і трансферти. Відповідно за роками вони складають: 86,7%; 37,8%; 40,7%; 38,4%; 37,1%; 37,4%. Доходи від підприємницької діяльності та від власності складають 18,5%; 19,2%; 18,4% 20,7%; 21,1% 20,4% відповідно.

Така ситуація є свідченням того, що заробітна плата є визначальним фактором матеріального добробуту населення. В той же час, більше третини обсягу доходів населення складають соціальна допомога й трансферти. На жаль, це свідчить про скорочення зайнятості, зростання частки соціально незахищених, врешті-решт проїдання бюджетних коштів. Тільки менше ніж п'ята частина населення заробляє підприємницькою діяльністю або використовує свою власність [8, с. 121].

Розподіл суспільного продукту має винятково важливе значення не тільки у забезпеченні процесу суспільного відтворення, а й у формуванні потужних мотивів та стимулів до високопродуктивної праці [1]. Крім того, доходи населення, структура їх формування характеризують ступінь соціальної захищеності населення.

Для виміру нерівності в розподілі доходів в суспільстві найчастіше використовуються такі показники, як крива Лоренца, індекс концентрації доходів (коефіцієнт Джині), децильні, квінтільні, показники диференціації доходів, співвідношення середньодушових доходів в найвищих та найменш достатніх децильних, квінтільних, квартальних групах населення. Вони розраховуються для вивчення характеру змін в розподілі доходів суспільства, міжрегіональних співвідношень у рівні диференціації доходів.

Частіше всього зазначені вище індикатори розраховуються на основі номінальних доходів та при наявності відповідної інформації за групами населення. Більш повною картиною при оцінці нерівності доходів може бути їх оцінка на основі реальних доходів населення.

За офіційними даними Держстату України, має місце тенденція до значного зменшення чисельності населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць. Так, нижчими ніж прожитковий мінімум цей показник (від загальної чисельності населення) складав: у 2000 р. 80,2%, а у 2011 р. - 7,8%. При цьому квінтельний коефіцієнт диференціації фондів (за загальними доходами) населення України складав у 2000 р. - 4,4 рази, а у 2011 р. – 3,4 рази [2]. Під впливом такої ситуації в країні значно посилюється соціальна напруга.

Нерівномірність розподілу доходів знаходиться у тісному зв'язку із нерівномірністю розподілу активів. Так, коефіцієнт Джині, що вимірює ступінь нерівності в розподілі доходів в країні та розраховується на основі кривої Лоренца, складав за даними доходів в Україні в 2010 р. - 28,3, а за даними з урахуванням володіння активами (за багатством) – 68,4 [3, 9].

В якості пріоритетного напрямку державного регулювання доходів населення України має бути політика суттєвого підвищення заробітної плати. Необхідно вивести оплату праці із тіньової сфери. Основою диференціації оплати праці повинен стати рівень професійної підготовки, кваліфікації, сформованих компетенцій працівників. Але це потребує зусиль щодо організації підвищення рівня культури та мотивації праці.

До першочергових завдань держави слід віднести створення умов для забезпечення зростання рівня зайнятості населення шляхом стимулювання підприємницької ініціативи. Це потребує стимулювання розвитку малого, середнього бізнесу, легалізації тіньової діяльності, запровадження гнучкої податкової політики.

Важливим заходом є збільшення рівня оплати праці в бюджетній сфері, як мінімум, до рівня середньої заробітної плати в економіці. Особливу увагу необхідно звернути державі на реалізацію підвищення доходів у всіх без виключення регіонах країни та сферах економічної діяльності.

Суттєвого вдосконалення потребує підвищення рівня діюча система соціальних пільг та допомог. В Україні вона є надто розгалуженою, фінансово необґрунтованою, непрозорою та несправедливою. За розрахунками Міністерства фінансів України на одного бідного в середньому припадає 8,2 грн. на місяць у вигляді пільг, то на одного небідного – відповідно 19,1 грн. Як наслідок, пільги, допомоги та субсидії поглиблюють диференціацію в доходах.

Висновки. Визначено, що доходи населення є головним джерелом формування купівельної спроможності, забезпечення матеріальних та духовних потреб особистості. В умовах економічної інтеграції необхідно удосконалити стратегію розвитку держави і зробити це за допомогою політики доходів. Створення ефективної моделі державного регулювання доходів населення сприятиме стабільному підвищенню рівня життя та зменшенню соціальної нерівності в суспільстві.

Бібліографія

1. Буданевська С., Кілієвич О. та ін. **Мікроекономіка / Макроекономіка.** – К. : Основа, 2009. – 517 с.
2. Колот А. **Асиметрія розвитку соціально-трудової сфери: зарубіжний досвід і вітчизняні реалії** // Україна: аспекти праці. - № 8. – С. 3-11.
3. Кухта П. **Економічна нерівність в Україні.** Електронний ресурс: <http://www.google.com.ua/url?sa=t&r>
4. Макконел К. Р., Брюс С. Л. **Економіка: принципи, проблеми, політика** / пер. з англ. – М. : Республіка, 1992.
5. Національні рахунки. **Валовий внутрішній продукт** (1990-2011 рр.) – Електронний ресурс: <http://journals.hnpu.edu.ua/ojs>
6. **Офіційний сайт Державного комітету статистики України.** – Електронний ресурс: <http://ovu.com.ua/articles/486-derzhavniy-komitet-statistiki-ukrayini/publisher>
7. Радченко Л. П. **Диференціація доходів населення** / Проблеми сталого соціально-економічного розвитку. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди / економіка, 2013, вип. 13. – С. 48–55.
8. Саввов А. **Доходи населення України та їх динаміка** / А. Саввов // Формування ринкових відносин в Україні. – 2009. - № 2. – С. 121-126.
9. CIA World Fact book. **Distribution of family in Com/**- Gin index.

Рецензент: д.е.н., професор Левицька С.О.